

УДК 342.534

ЩОДО ВИМОГ ДО КАНДИДАТІВ У НАРОДНІ ДЕПУТАТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ

Оксана РОСОЛЯК,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного і фінансового права
Тернопільського національного економічного університету

Ігор ГОНАК,

аспірант
Тернопільського національного економічного університету

SUMMARY

Analyzed legal aspects of changing requirements for candidates for deputies of Ukraine to ensure efficiency of legislative branch of government that can be implemented in Ukraine. The effectiveness of possible implementation of changes to requirements for MP candidates of Ukraine.

Key words: parliament, Verkhovna Rada of Ukraine, candidate to MP (member of parliament) of Ukraine.

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано юридичні аспекти зміни вимог до кандидатів у народні депутати України для забезпечення підвищення ефективності діяльності законодавчої гілки державної влади, що можуть бути впроваджені в Україні. Обґрунтовано ефективність можливого впровадження зміни вимог до кандидатів у народні депутати України.

Ключові слова: парламент, Верховна Рада України, кандидат у народні депутати України.

Постановка проблеми. Відповідно до Конституції нашої держави Україна є парламентсько-президентською республікою. У попередні роки, зокрема в 2014 році, до Основного Закону були внесені зміни для зменшення величезного впливу Президента (при майже повній відсутності відповідальності за свої дії) як на державний механізм у цілому, так і на діяльність законодавчої гілки в особі Верховної Ради України. Проте українські президенти навіть в умовах обмежених повноважень намагаються, і не безуспішно, впливати на державний механізм більше, ніж це дозволяють їх конституційні повноваження. Наприклад, Віктор Федорович Янукович у 2010 році домогся відміни конституційних змін 2004 року поза залогом українського парламенту, а Петро Олексійович Порошенко зумів протягом двох років перебування на посаді Президента України сконцентрувати у своїх руках вплив майже на всі державні органи влади та фінансові потоки в країні. Наталія Васюнець стверджує, що західні аналітики знаходять дедалі більше спільних ознак між режимами Януковича і Порошенка [6, с. 1]. Якщо взяти до уваги два терміни президентських повноважень Леоніда Даниловича Кучми в умовах президентсько-парламентської республіки, то можна констатувати, що президентська посада незалежно від прізвищ тих, хто її займає, стимулює дрейф до президентського авторитаризму зі супроводжуваним зменшенням впливу механізму «стримувань і противаг», корупцією, помилковістю багатьох стратегічних і тактичних рішень, які безпосередньо впливають на функціонування державного організму. Всі вищеперераховані аргументи стимулюють до конституційних змін щодо додаткового зменшення повноважень Президента України і їх передачі Верховній Раді України або повного скасування відповідного інституту в Україні (Українська держава вже має досвід функціонування державного механізму без Президента після втечі В.Ф. Януковича та до обрання Президентом України П.О. Порошенка: повноваження Президента були покладені на Голову Верховної Ради України, і державна влада функціонувала, незважаючи на екстремально соціально-економічні та політичні умови, досить ефективно).

Метою статті є визначення можливостей впровадження зміни вимог до кандидатів у народні депутати в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах функціонування парламентсько-президентської чи майбутньої парламентської республіки в Україні Верховна Рада України є головним органом державної влади.

Погоджуємося з думкою В.О. Ріяка, що «парламент – це виборний колегіальний орган держави, наділений нормотворчими, фінансовими та контрольними повноваженнями, що діє в умовах демократичного режиму. Парламентаризм у широкому розумінні слова – це система формування та діяльності верховного представницького органу держави, а також політико-державних відносин та інститутів, прямо чи непрямо пов'язаних із ним за умови існування у суспільстві демократичного режиму» [7, с. 127].

На думку М.В. Кравчука: «Верховна Рада України є єдиним загальнонаціональним представницьким органом законодавчої державної влади. Вона також бере участь у формуванні органів виконавчої і судової влади, є загальним представником народу і виразником його волі» [8, с. 124].

Ефективність функціонування парламенту є основним у дієздатності державного механізму. За твердженням Ю.С. Шемчушенка: «Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні, парламент» [10, с. 343]. Вона правомочна вирішувати будь-які питання державного життя, крім тих, що вирішуються виключно всеукраїнським референдумом або віднесені відповідно до Конституції України до компетенції органів виконавчої чи судової влади [9, с. 115].

Згідно зі статтею 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить: внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України; призначення всеукраїнського референдуму з питань зміни території України; прийняття законів; затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; призначення виборів Президента України у стро-

ки, передбачені Конституцією України; заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України; оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпідменту); розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України; призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб із посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України; призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України; здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України; затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням; прийняття Регламенту Верховної Ради України; призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати; призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні; призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України; призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України; призначення на посади та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; призначення на посади та звільнення з посад членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України; затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України; схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України; встановлення державних символів України; надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади; призначення на посади та звільнення з посад третини складу Конституційного Суду України; обрання суддів безстроково; дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим; утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів; призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування; затвердження протягом двох днів із моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзви-

чайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України; здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом; прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів України чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України; призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату; затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності; затвердження законом Конституції Автономної Республіки Крим, змін до неї [1]. Тобто даний орган покликаний виконувати найважливіші питання життя суспільства та держави.

Разом із тим, окрім повноважень, які парламент здійснює як колегіальний орган за допомогою народних депутатів України, самі народні депутати як самостійні суб'єкти також наділені певними повноваженнями. Згідно зі статтею 86 Конституції України «народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності» [1].

Згідно з пунктом 1 статті 1 Закону України «Про статус народного депутата України» народним депутатом України є обраний відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» представник українського народу до Верховної Ради України і уповноважений протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України» [2]. «Народний депутат України покликаний виражати і захищати суспільні інтереси народу, брати активну участь у здійсненні законодавчої, установчої, контрольної, зовнішньополітичної та інших функцій Верховної Ради» [11, с. 50].

Зважаючи на величезний обсяг повноважень Верховної Ради України та її депутатів, вплив депутатів на інші органи державної влади та державні фінансові потоки, потрібно встановити відповідні вимоги до кандидатів у народні депутати України, щоб відсіяти некомпетентних, недосвідчених і недостойних.

У статті 76 Конституції України щодо вимог до кандидатів у народні депутати зазначено, що «народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років. Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку» [1]. Ці норми давали можливість ставати народними депутатами України людям без освіти, без життєвого досвіду, із кримінальним минулим.

Також є можливість для кримінальних елементів, прикриваючись положеннями статті 80 Конституції України про те, що «народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність» [1] та про те, що «народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до відповідальності, затримані

чи заарештовані» [1], «ховатися» від кримінального переслідування через механізм обрання депутатом до Верховної Ради України.

На сьогоднішній день ми вважаємо, цих вимог недостатньо, тому пропонуємо статтю 76 Конституції України та статті 9 Закону України «Про вибори народних депутатів України» доповнити такими вимогами:

– кандидат у народні депутати України не має мати судимості за умисні кримінальні правопорушення (погашені чи непогашені), підтвержені довідкою із Міністерства внутрішніх справ України, не має бути об'єктом кримінального переслідування міжнародних чи національних правоохоронних органів;

– кандидат у народні депутати України повинен отримати у Службі безпеки України письмове підтвердження відсутності в минулому співробітництва з каральними органами СРСР (ГРУ, КДБ та іншими) та письмову згоду на опублікування інформації про таку співпрацю, якщо вона буде виявлена та документально підтверджена в майбутньому;

– вік кандидата у народні депутати України на день виборів має складати не менше тридцяти років. Цей вік дає можливість людині отримати освіту, певний час попрацювати чи займатись суспільно-корисною громадською діяльністю, отримати певний самостійний життєвий досвід;

– кандидат у народні депутати України повинен не тільки проживати в Україні на день виборів не менше п'яти років, а бути громадянином України не менше десяти років. У випадку впровадження двопалатної (бікамеральної) структури парламенту в Україні у верхню палату пропонується обирати депутатів, які на день виборів проживатимуть не менше п'ятнадцяти років у регіоні, від якого будуть обиратися;

– кандидат від мажоритарного округу повинен постійно проживати у відповідному регіоні не менше п'яти років для забезпечення від «десанту» фінансово забезпечених кандидатів із інших регіонів чи з багажем адміністративного ресурсу зі столиці;

– для уникнення непорозумінь під час внесення поправок у проєкти законів кандидат повинен вільно володіти державною мовою та в межах сесійної зали парламенту спілкуватися нею. Також кандидат повинен вільно володіти (із підтвердженням міжнародним загальною визнаним сертифікатом) як мінімум однією міжнародною мовою для вивчення особливостей законодавства іноземних держав та впровадження найефективніших норм закордонного законодавства в українське правове поле;

– кандидат має подати докладну автобіографію та декларацію про доходи за останні п'ять років свою та членів своєї родини;

– кандидат зобов'язаний продати або передати бізнес-активи в управління сторонній особі чи організації, власниками чи керівниками яких не є члени родини кандидата;

– надати медичний висновок про своє психологічне здоров'я та професійну придатність;

– письмове зобов'язання кандидата у народні депутати України про негайне добровільне чи примусове припинення виборчої кампанії при виявленні порушень чи неправдивих відомостей щодо попередніх пунктів.

Висновки. Враховуючи об'єм законотворчих і контролюючих функцій парламенту, у Верховній Раді України повинні працювати освічені, досвідчені та морально стійкі громадяни України.

Для підвищення ефективності діяльності Верховної Ради України пропонуємо внести такі зміни у законодавство:

а) у статті 76 Конституції України записати замість слів: «Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року,

має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років», записати: «Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг тридцяти років, має право голосу і є громадянином України протягом останніх десяти років»;

б) у статті 76 Конституції України передбачено, що «не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку», і ми пропонуємо залишити тільки слова «не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину» у зв'язку з тим, що людина, яка вчинила зумисний злочин, не відповідає етичним нормам і не має бути обрана депутатом;

в) у статті 80 Конституції України передбачити можливість дострокового припинення повноважень за голосування за інших депутатів та систематичні прогули засідань Верховної Ради народним депутатом України. Це підвищить відвідуваність засідань та ефективність роботи парламенту загалом;

г) у Законі України «Про вибори народних депутатів України» зазначити, що депутатом може бути людина з вищою освітою, пройшла тестування зі знань основ конституційного законодавства України (зокрема, Конституції України, Закону України «Про Кабінет Міністрів України» та ін.), вільно володіє державною мовою, відповідає загальноприйнятим етичним і моральним нормам (наприклад, проходить таку перевірку, як майбутній співробітник СБУ).

Запровадження даних вимог і змін у комплексі дасть можливість оздоровитися державному механізму, уникнувши потрапляння у Верховну Раду України некомпетентних та недостойних громадян і громадян, які мають антидержавну позицію, забезпечити прийняття високопрофесійних законів, підняти престиж і довіру до органів державної влади серед українських громадян і за кордоном.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про статус народного депутата України» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993. – № 3. – ст. 17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.
3. Закон України «Про вибори народних депутатів України» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012. – № 10–11. – Ст. 73. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>.
4. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014. – № 13. – Ст. 222. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.
5. Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік». Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – № 5. – Ст. 54. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/928-19/page>.
6. Васюнець Н. Клан Порошенка, знайомтесь / Н. Васюнець // Експрес, 11.08 – 18.08.2016. – № 60 (8809). – С. 1–3.
7. Конституційне право зарубіжних країн: навчальний посібник / В.О. Ріяка (керівник авторського колективу), В.С. Семенов, М.В. Цвік та ін.; За загальною редакцією В.О. Ріяки. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 512 с.
8. Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти): навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М.В. Кравчук. – Видання 3-тє. Перероблене й доповнене. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2013. – 608 с.
9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / Переклад із російської / О.Ф. Скакун – Харків: Консум, 2001. – 656 с.

10. Юридична енциклопедія: В 6 томах. Том 1: А–Г / Редколегія: Ю.С. Шемчушенко (голова редколегії) та інші. – К.: «Українська енциклопедія», 1998. – 672 с.: іл.

11. Юридична енциклопедія: В 6 томах. Том 4: Н–П / Редколегія: Ю.С. Шемчушенко (голова редколегії) та інші. – К.: «Українська енциклопедія», 2002. – 720 с.: іл.

